

**ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΣΤΟΝ ΛΟΓΟ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΩΝ
ΟΜΙΑΤΩΝ: ΕΠΙΚΥΡΩΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ***

ΜΑΡΙΑ ΚΑΚΡΙΔΗ-ΦΕΡΡΑΡΙ

This paper discusses other-repetition with ratifying function as a conversational device that conveys acceptance of the other's contribution. On the basis of natural data, it is claimed that the expression of agreement and support is reinforced by repetition's constituent property of reusing previous material, in this case by reproposing it in the ratifying speaker's own utterance. Thus, both the social meaning created and the linguistic means through which it is encoded contribute to a highly cohesive and cooperative interaction instance.

1. Εισαγωγή

Η επανάληψη τμημάτων λόγου στη φυσική προφορική συνομιλία αποτελεί, σύμφωνα με τις νεότερες μελέτες στην ανάλυση της ομιλίας (*discourse analysis*), γενικότερη επικοινωνιακή στρατηγική των συνομιλητών, οι οποίοι χρησιμοποιούν επαναληπτικά σχήματα για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων. Οι στόχοι αυτοί σχετίζονται τόσο με την ίδια τη διεξαγωγή της διεπίδρασης (*interaction*)¹ όσο και με τη θεματική της οργάνωση.

Από τη μία πλευρά, το γεγονός ότι η επανάληψη βασίζεται εξ ορισμού σε έτοιμο γλωσσικό υλικό, προϊόν προγενέστερης επιλογής ενός από τους ομιλητές (όχι απαραίτητως του επαναλαμβάνοντος), της επιτρέπει να λειτουργεί ως παράγοντας οικονομίας: αφενός στη δημιουργία νέου μηνύματος από πλευράς του επαναλαμβάνοντος ομιλητή, αφετέρου στην πρόσληψη των

* Η εργασία αυτή αποτέλεσε ανακοίνωση στο Ε΄ Διεθνές Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας, Παρίσι, 13-15 Σεπτεμβρίου 2001.

1. Μεταφράζουμε έτσι τον «τεχνικό» όρο *interaction*, βλ. και Κακριδή-Φερράρι 1998: 2, υποσ. 6.

λεγόμενων από πλευράς ακροατή. Ο πρώτος δεν χρειάζεται να καταφύγει σε νέο γλωσσικό υλικό, αφού μπορεί να μεταδώσει την «πληροφορία» του επαναχρησιμοποιώντας το παλιό· ο δεύτερος πάλι δεν επιβαρύνεται με την επεξεργασία νέων γλωσσικών στοιχείων, αφού επιβραδύνεται η ροή τους με τη χρήση της επανάληψης. Η οικονομία δηλ. που συνιστά η χρήση επαναληπτικών σχημάτων αφορά τόσο τον χρόνο προσχεδιασμού του λόγου του ομιλητή όσο και τον χρόνο επεξεργασίας του από τον ακροατή.

Από την άλλη πλευρά, το γεγονός ότι η επανάληψη αδυνατεί να μεταφέρει νέα πληροφορία στο επίπεδο του προτασιακού (=γνωστικού) περιεχομένου, εφόσον αφορά επανεμφάνιση ήδη γνωστών στοιχείων, οδηγεί τους συνομιλητές να την αξιοποιούν για τη μεταφορά επικοινωνιακής (διεπιδραστικής) πληροφορίας. Αποτελεί έτσι έναν από τους τρόπους γλωσσικής σημασης μετεπικοινωνιακών σχολίων σχετικών με τη διεξαγόμενη διεπίδραση: με τις σχέσεις των συμμετεχόντων σε αυτήν, την πραγμάτευση και διαπραγμάτευση του συζητούμενου θέματος, τη συνέχιση της ίδιας της διεπίδρασης κ.ά. Ο β' όρος της αποτελεί ουσιαστικά *σχόλιο*, το οποίο επικάθεται στο α' στοιχείο της για να το προβάλει ή για να το επικυρώσει, για να ζητήσει διευκρινίσεις γι' αυτό ή για να το αμφισβητήσει, ενώ παράλληλα σχολιάζει έμμεσα και τη σχέση με τους συνομιλητές και την περίσταση επικοινωνίας².

Στην παρούσα εργασία θα μας απασχολήσει η άμεση επανάληψη από άλλον ομιλητή εκφωνήματος ή τμήματος εκφωνήματος του α' ομιλητή, με μετεπικοινωνιακό στόχο την επικύρωση του επαναλαμβανόμενου εκφωνήματος. Γενικότερα, η λειτουργία της *επικύρωσης* (ή *επιβεβαίωσης*, *συμφωνίας*, *έγκρισης*, *αποδοχής*, *επιδοκιμασίας*, *αναγνώρισης* κ.ά., ανάλογα με τον βαθμό στοίχισης προς τον άλλον)³ θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική στην ανάλυση της ομιλίας, για τις κοινωνικές αλλά και τις κειμενικές και δομικές της συνέπειες. Από κοινωνικής (ή διεπιδραστικής) πλευράς, οι επικυρώσεις δείχνουν ευθυγράμμιση ή και ρητή συμφωνία με τις θέσεις που προβάλλονται από τους συνομιλητές, και έτσι δημιουργούν «συμμαχίες» και ενισχύουν την κοινωνική αλληλεγγύη μεταξύ των συμφωνούντων μερών. Συγχρόνως, από κειμενικής πλευράς, διάφορα μικροθέματα και επιμέρους παρατηρήσεις, που εναλλάσσονται συνεχώς και απροσχεδίαστα στις αυθόρμητες συνομιλίες, ενισχύονται μέσω της επικύρωσής τους και αντιμετωπίζονται ως «αξιοσημείωτα», τουλάχιστον ως ένα βαθμό. Εξασφαλίζεται έτσι ότι δεν πέ-

2. Για πληρέστερη επεξεργασία όλων των παραπάνω καθώς και τη σχετική βιβλιογραφία βλ. Κακριδή-Φερράρι 1998.

3. Βλ. τους αντίστοιχους αγγλικούς όρους *alignment*, *confirmation*, *ratifying*, *agreement*, *acknowledgement*, *acceptance*, *endorsement* κ.ά.

ρασαν απαρατήρητα κατά τη διάρκεια της διεπίδρασης (Stubbs 1983: 188-189). Από δομικής πλευράς, τέλος, οι επικυρώσεις επιτρέπουν στη συνομιλία να προχωρήσει περαιτέρω, εφόσον δεν υπάρχουν διαφωνίες προς διευκρίνιση ή συζήτηση και το μήνυμα θεωρείται ότι έχει γίνει αντιληπτό με επιτυχία και, επιπλέον, αποδεκτό. Μπορούν δηλ. να λειτουργήσουν, κατά κάποιον τρόπο, σαν σήματα οριοθέτησης των μικροθεμάτων.

Στη συνέχεια της εργασίας θα εξετάσουμε ειδικότερα την επικύρωση (ή επιβεβαίωση)⁴ μέσω επανάληψης, τον συνδυασμό δηλ. των δύο φαινομένων που συζητήσαμε μέχρι τώρα εν συντομία, για να εντοπίσουμε τις ιδιότητες και τον ιδιαίτερο ρόλο του στη διεξαγωγή της διεπίδρασης⁵. Το υλικό μας αποτελείται από μαγνητοσκοπημένες συζητήσεις δύο, τριών και τεσσάρων ατόμων στην τηλεόραση, σε εκπομπές λόγου και ψυχαγωγίας, και συμπληρώνεται από μαγνητοφωνημένες συζητήσεις σε οικείο οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον.

Ακολουθώντας το πρότυπο της ανάλυσης της συνομιλίας (*conversation analysis*), εξετάζουμε πρώτα-πρώτα τα σημεία όπου εμφανίζονται επαναλήψεις επικύρωσης στην οργάνωση του υλικού μας σε διαδοχικές συνομιλιακές συνεισφορές⁶, τις δομικές τους θέσεις δηλ. στη διεπίδραση, και εντοπίζουμε επιμέρους λειτουργίες. Κατόπιν, συζητάμε την κλιμάκωση των επικυρωτικών επαναλήψεων σε ένα φάσμα αυξανόμενης δέσμευσης του ομιλητή ως προς τα σημεία που επικυρώνει. Με βάση τις επισημάνσεις μας ως προς τα δύο παραπάνω στοιχεία, εξάγουμε ορισμένα συμπεράσματα για τις ιδιότητες του γλωσσικού αυτού φαινομένου και τον ρόλο του στη διεπίδραση.

2. Δομικές θέσεις της επικυρωτικής επανάληψης

Οι δομικές θέσεις όπου εντοπίζουμε επανάληψη με επικυρωτική λειτουργία είναι οι εξής: 1) ως β' σκέλος γειτνιαστικού ζεύγους 2) ως γ' κατά σειρά συνεισφορά μετά τα δύο σκέλη γειτνιαστικού ζεύγους 3) ως γ' σκέλος μιας ακολουθίας σε περιπτώσεις «διατάραξης» του λόγου του α' ομιλητή 4) ως ενδείκτη λήψης χωρίς συγκεκριμένη δομική θέση 5) ως καθαρή επιβεβαίωση/επικύρωση, χωρίς συγκεκριμένη δομική θέση πάλι.

1) Ως β' σκέλος γειτνιαστικού ζεύγους έχουμε επικυρωτική επανάληψη σε γειτνιαστικά ζεύγη όπου το πρώτο σκέλος του ζεύγους αποτελεί έμμεσο αίτημα προς επιβεβαίωση/επικύρωση. Έτσι έχουμε π.χ.:

4. Οι όροι χρησιμοποιούνται σε πολλά σημεία εναλλακτικά.

5. Για μια πρώτη προσέγγιση του θέματος βλ. Κακριδή-Φερράρι 1998, κεφ. 4.4., «Επανάληψη για συμφωνία/επιβεβαίωση και ένδειξη παρακολούθησης».

6. Μεταφράζουμε έτσι τον όρο *turn*, σύμφωνα με την Παυλίδου 1991.

1. A: [...] Εγώ πάντως ((γελάκι)) έχω μιλήσει τουλάχιστον εκατό φορές γι' αυτό το θέμα. (.) Προ του ναυαγίου.
B: Στην τηλεόραση.
→ A: Στην τηλεόραση, [στο ραδιόφωνο, στις τηλεο-
B: [Ναι, αλλά μιλήσατε (.) από πλευράς
A: στους υπουργούς,
B: [Ναι.
A: [στους πάντες. [...]]⁷

2. A: [...] E:: ο κύριος X. Μπ. εξακολουθεί να βρίσκεται στον ανακριτή Ηγουμενίτσας ε: και να συνεχίζει την: κατάθεσή του.
B: Δεν έχει τελειώσει ακόμα η απολογία.
→ A: Δεν έχει τελειώσει ακόμα η κατάθεση, ε: πρέπει να πούμε: ε: [...]

Το έμμεσο αίτημα προς επιβεβαίωση εκφέρεται όχι ως καθαρή ερώτηση με ανοδικό τονισμό, αλλά ως δήλωση με καθοδικό τονισμό. Η λειτουργία του αναγνωρίζεται από το γεγονός ότι, όπως περιγράφει ο Labov⁸, αναφέρεται σε στοιχεία που γνωρίζει καλύτερα από όλους ο β' ομιλητής (στο παραπάνω παράδειγμα ως A), ο οποίος αισθάνεται υποχρεωμένος να τα επιβεβαιώσει, με ή χωρίς μικροδιαφορές/μικροδιορθώσεις στο δικό του εκφώνημα. Η επιβεβαίωση αποτελεί συνεπώς εδώ υποχρεωτικό δεύτερο σκέλος σε εκφερόμενο αίτημα και πραγματοποιείται με επανάληψη: το γεγονός ότι επαναχρησιμοποιούνται τα λόγια του προηγούμενου ομιλητή, εφόσον δεν μπορεί να ερμηνευτεί ως προσφορά νέας πληροφορίας (όπως π.χ. θα γινόταν με τα επιβεβαιωτικά μόρια *ναι*, *βεβαίως*, *οπωσδήποτε* κ.λπ.), ερμηνεύεται, με τη βοήθεια και στοιχείων του περιβάλλοντος, ως μετεπικοινωνιακό σχόλιο. Στη συγκεκριμένη περίπτωση το σχόλιο επιβεβαιώνει την παλαιά πληροφορία, τον α' όρο δηλ. της επανάληψης, όπως τον έχει εκφωνήσει ο α' ομιλητής. Το μήνυμα δηλ. εδώ δεν μεταφέρεται μέσω των λεξικών επιλογών αλλά μέσω του γεγονότος της επανάληψης. Η επιλογή της χρήσης επανάληψης αντί π.χ. για ένα απλό *ναι* ή *βεβαίως* λειτουργεί εδώ ως ενεργή αποδοχή των

7. Χρησιμοποιούμε την προσαρμογή των συμβάσεων απομαγνητοφώνησης στους J. M. Atkinson & J. Heritage (εκδ.), *Structures of Social Action – Studies in Conversation Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press, 1984, όπως έγινε για τις ανάγκες του *Text* 13, 1993, 157-158.

8. Labov (1972: 254): «Δεδομένων δύο συμμετεχόντων σε μια συζήτηση, A και B, μπορούμε να διακρίνουμε ως γεγονότα A τα πράγματα που γνωρίζει ο A αλλά όχι ο B, ως γεγονότα B τα πράγματα που γνωρίζει ο B αλλά όχι ο A και ως γεγονότα AB τη γνώση που μοιράζονται εξίσου ο A και ο B. Τότε ο κανόνας λέει: Αν ο A κάνει μια δήλωση σχετική με ένα γεγονός B, ερμηνεύεται ως αίτημα για επιβεβαίωση».

λεγομένων που είναι προς επικύρωση, εφόσον ο επαναλαμβάνων ομιλητής δέχεται να τα συμπεριλάβει και στο δικό του εκφώνημα.

2) Ως γ' κατά σειρά συνεισφορά που ακολουθεί γειτνιαστικό ζεύγος έχουμε συχνά επικυρωτική επανάληψη μετά την απάντηση σε μια ερώτηση. Ο α' ομιλητής επαναλαμβάνει το β' σκέλος του γειτνιαστικού ζεύγους *ερώτηση-απάντηση*, την απάντηση δηλ. του β', και αυτό έχει ουσιαστικά λειτουργία αξιολόγησής της, στην περίπτωση της επικύρωσης φυσικά πάντα θετικής:

3. A: Γιώργο με τη γρίπη που ακούμε τώρα τελευταία ότι έρχεται από τα: βόρεια;

B: Κάθε χρόνο έρχεται [κάποια γρίπη.

→ A: [A, *κάθε χρόνο*. Να μην ανησυχούμε δηλαδή.

4. A: [...] Η κυρία που: είναι με τη μαγειρική, πώς λέγεται;

B: Η κυρία Κοκκινέλλη. [Συνάδελφος και φίλη.

→ A: [H *κυρία Κοκκινέλλη*. Μάλιστα. Απλώς μου είχε διαφύγει το όνομα. [...]

Έχει επισημανθεί στη βιβλιογραφία (π.χ. Tsui 1989) ότι η γενικότερη λειτουργία του εκφωνήματος που ακολουθεί τα δύο σκέλη ενός γειτνιαστικού ζεύγους είναι η έγκριση ή αναγνώριση (*acknowledge*) της έκβασης (*outcome*) του αμέσως προηγούμενου τμήματος της διεπίδρασης. Πρόκειται δηλ. ακριβώς για ένα είδος αξιολόγησής του, το οποίο και θεωρείται σχεδόν υποχρεωτικό στην ακολουθία. Στα παραδείγματά μας, η αξιολόγηση αυτή μετά το γειτνιαστικό ζεύγος *ερώτηση-απάντηση* έρχεται γλωσσικά με επανάληψη της απάντησης, μπορεί να συνοδεύεται από ενδείκτη επιβεβαίωσης (βλ. *μάλιστα* στο παράδειγμα 4) ή «αλλαγής της γνωστικής κατάστασης» (το *α* στο παράδειγμα 3, βλ. Heritage στην Tsui 1989: 562, υποσ. 6) και επικυρώνει με «ενεργή αποδοχή» τη λήψη μιας κατάλληλης και ικανοποιητικής απάντησης.

3) Ως γ' σκέλος ακολουθίας συνεισφορών πάλι, έχουμε επανάληψη στις εξής περιπτώσεις «διατάραξης» του λόγου του α' ομιλητή: α) ετεροδιόρθωση β) διακοπή με συμπλήρωση των λεγομένων του και γ) συμπλήρωση του ίδιου του εκφωνήματός του.

α) Σε περιπτώσεις ετεροδιόρθωσης, διόρθωσης⁹ δηλ. κάποιου σημείου του λόγου του α' ομιλητή από τον β', έχουμε επανάληψη στην εξής ακο-

9. Οι Schegloff, Jefferson & Sacks (1977: 363) τονίζουν ότι η διόρθωση στη συνομιλία δεν απαιτεί απαραίτητα προηγούμενο «λάθος» ούτε, από την άλλη πλευρά, κάποιο πραγματολογικό ή γραμματικό ή άλλο «λάθος» επιφέρει απαραίτητα διόρθωση. Πρόκειται εδώ γενικότερα για επανορθωτικό μηχανισμό διαφόρων ειδών «εμποδίων» ή «προβλημάτων» στη συνομιλία.

λουθία συνεισφορών: i) συνεισφορά με διορθώσιμο στοιχείο ii) διόρθωση iii) επικύρωση της διόρθωσης από τον α' ομιλητή, η οποία εκφέρεται με επανάληψη.

5. A: [...] Δέκα χιλιάδες μπορεί να 'ναι κι οι ταξιτζήδες. Λέω τώρα έναν αριθμό [αυθαίρετο].
B: [(Είναι) περισσότεροι].
→ A: *Περισσότεροι.* (.) Κλείνουν τους δρόμους. [...]
6. A: Γεια σας πάλι. (.) Λέγαμε προηγουμένως ότι παρουσιάζονται οι δικηγόροι (.) εις εις τα κανάλια και οι οποίοι είναι οι πρώτοι οι οποίοι θα έπρεπε να ξέρουνε (.) ότι: [δεν
B: [Όχι οποιοδήποτε δικηγόροι. Οι δικηγόροι συνήγοροι [κατηγορουμένων].
→ A: [*Συνήγοροι*, ναι. Υποθέσεων οι οποίες πρόκειται να πάνε στα δικαστήρια. [...]
7. A: [...] Ευχαριστώ και όλους όσους μας ακούσανε μέχρι τώρα,
B: Μας άντεξαν [()
→ A: [*Μας άντεξαν*, [σωστά].
B: [Αυτό είναι το σωστό. [...]

Εδώ η επανάληψη εμφανίζεται στο γ' σκέλος της ακολουθίας, ερμηνεύεται ως επικύρωση της διόρθωσης από τον α' ομιλητή, μέσω του μηχανισμού που περιγράψαμε παραπάνω, και πολλές φορές συνοδεύεται από ενδείκτη της λειτουργίας της: *ναι, σωστά κ.ά.* Στην ουσία έχουμε εδώ την κατηγορία διόρθωσης που αφενός *εισάγεται* (ως διαδικασία) αφετέρου *επιτελείται* από άλλον ομιλητή, έχουμε δηλ. τόσο *ετεροέναρξη* όσο και *ετεροδιόρθωση*¹⁰. Και τα δύο αποτελούν πράξεις απειλητικές για το δημόσιο πρόσωπο του α' ομιλητή και άρα μη προτιμητέες (Schegloff, Jefferson & Sacks 1977), στα παραδείγματά μας όμως είναι αρκετά συχνές και αντιμετωπίζονται θετικά από τον ομιλητή που τις «υφίσταται», όπως δείχνουν οι επικυρώσεις του.

Στο παράδειγμα 5, η αμεσότητα της ετεροδιόρθωσης, που σε άλλες περιπτώσεις ίσως να απαιτούσε μετριαστικά στοιχεία ακριβώς ως μη προτιμητέα, οφείλεται πιθανότατα στην ίδια την αμφιβολία του ομιλητή A: λέει «κάποιον αριθμό αυθαίρετα». Στο 6 οφείλεται μάλλον στο ότι ο ομιλητής B θεωρεί ότι ο A, ο οποίος στο εκφώνημά του αναφέρεται σε τμήμα προηγούμενου λόγου του B, δεν το αποδίδει με ακρίβεια. Έτσι, παρεμβαίνει ο ίδιος

10. Βλ. και τα παραδείγματα 11 και 13 στον Αρχάκη 1995.

χωρίς προλόγους, καθυστερήσεις κ.λπ., τα οποία χαρακτηρίζουν κανονικά την έναρξη μη προτιμητέων πράξεων (Pomerantz 1984). Το παράδειγμα 7 ανήκει στην «παιγνιώδη» κατηγορία ετεροδιορθώσεων που απομονώνουν οι Schegloff, Jefferson & Sacks (1977: 378), άρα ούτε αυτό έχει ιδιαίτερη ανάγκη από μετριαστικά στοιχεία.

β) Επικυρωτική επανάληψη έχουμε και σε περιπτώσεις διακοπής του λόγου του α' ομιλητή με συμπλήρωση των λεγομένων του από τον β' :

8. A: Λοιπόν, ε: θα παρακαλούσα να πάμε μία βόλτα, σ' ένα πάρτυ, μία φιλενάδα, η οποία έχει έρθει και στην εκπομπή,
B: Επίσης ωραία γυναίκα,
→ A: *Ωραία γυναίκα, είναι η Έλλη [...]*
9. A: [...] Πας σ' ένα: σουπερμάρκετ και τρελαίνεσαι απ' την [ποικιλία των γιαουρτιών].
B: [Και τα εξάγουμε κιόλα. [Είναι γεμάτ' η Ευρώπη-
→ A: [*Και τα εξάγουμε.*[Αυτό- ό:λ' αυτά έγιναν,
B: [Ναι.
A: όλ' αυτά, έγιναν μόλις καταργήθηκε ο έλεγχος. [...]

Εδώ ο β' ομιλητής διακόπτει τον α' συμπληρώνοντας μια δική του συνεισφορά επί του συζητούμενου θέματος, και ο α' ομιλητής επαναλαμβάνει τη συμπλήρωση, επικυρώνοντάς την έτσι πριν συνεχίσει τον λόγο του.

γ) Σε περιπτώσεις συμπλήρωσης του ίδιου του εκφωνήματος του α' ομιλητή με κάποιο στοιχείο, έχουμε επανάληψη κατά την επιβεβαίωσή του από τον α' ομιλητή. Η διαφορά από την προηγούμενη περίπτωση είναι ότι εδώ η συνεισφορά του α' ομιλητή, που διακόπτεται, και εκείνη του β', που τη συμπληρώνει, αποτελούν μαζί μία ενιαία συντακτική και νοηματική ενότητα, πράγμα που δεν συμβαίνει στην προηγούμενη κατηγορία συμπλήρωσης.

10. A: [...] Αλλά φυσικά, με τ- με την ό- με με το φαγητό όπως λέμε,
B: Ανοί[γ' η όρεξη.
→ A: [*Ανοίγ' η όρεξη. Δεν φθάνουν λοιπόν τα πέντε, ενδεχομένως χρειάζονται δεκαπέντε. [...]*
11. A: Ε: ίσως: κάνει κάποιες: δηλώσεις: και προφανώς ο ανακριτής
[θα
B: [θα διατάξει [την προφυλάκισή του
→ A: [*θα διατάξει ναι- την προφυλάκισή. [...]*

12. Α: Βάζω: ένα φλυτζανάκι, ε- ένα ποτηράκι του κρασιού αραβοσιτέ-
λαιο.
 Β: Αραβοσιτέλαιο, ε;
 Α: Ναι. Ή=
 Γ: =Σπορέλαιο.
 → Α: Σπορέλαιο. Οτιδήποτε.

Στην περίπτωση αυτή, ο α' ομιλητής μπορεί να εμφανίζει παύσεις ή διστακτικά φαινόμενα στην ομιλία του (παραδείγματα 10 και 11) ή ακόμα και συγκεκριμένο νεύμα, με το οποίο να προτρέπει τον συνομιλητή σε συμπλήρωση, δεδομένου ότι ο ίδιος φαίνεται να μη βρίσκει τα κατάλληλα λόγια (στο υλικό μας υπάρχει μαγνητοσκοπημένο ένα τέτοιο παράδειγμα). Έτσι, ο β' ομιλητής νομιμοποιείται να του τα «προσφέρει» με τη σχετική συμπλήρωση. Άλλες φορές πάλι, ο β' ομιλητής συμπληρώνει το εκφώνημα διακόπτοντας απλώς τον α' ομιλητή (παραδείγμα 12).

Η συμπλήρωση ενός εκφωνήματος από άλλον ομιλητή είναι πολύ συχνή στα παραδείγματά μας και σχεδόν πάντα ακολουθείται από επιβεβαίωση μέσω επανάληψης, είτε με μικρές αλλαγές στο επαναλαμβανόμενο εκφώνημα είτε όχι. Συχνά συνοδεύεται και από ενδείκτη επιβεβαίωσης (*ναι κ.λπ.*). Η διεπίδραση συνεχίζεται κανονικά από τον α' ομιλητή, αφού αποδεχθεί τη συμπλήρωση και την εντάξει στον λόγο του μέσω της επανάληψης¹¹.

Και οι τρεις παραπάνω περιπτώσεις εμφανίζουν τόσο δομικές όσο και διεπιδραστικές ομοιότητες στη συνολική οργάνωσή τους σε αλληλοεξαρτώμενες διαδοχικές συνεισφορές. Έχουμε και στις τρεις κάποιου είδους «διατάραξη» της ροής της συνεισφοράς του α' ομιλητή, η οποία προκαλείται από τον β', και στη συνέχεια «επαναφορά της τάξης» μέσω αποδοχής της αφορμής της διατάραξης. Η διατάραξη οφείλεται στην α' περίπτωση σε διόρθωση, στη β' σε διακοπή με συμπλήρωση και στην γ' σε συμπλήρωση εκφωνήματος. Η εξομάλυνση της δημιουργηθείσας κατάστασης γίνεται με επανάληψη, η οποία λειτουργεί ως επικύρωση, δηλ. ακριβώς ως αποδοχή από τον α' ομιλητή της βασικής αφορμής της διατάραξης και της προτεινόμενης επίλυσής της. Η επικυρωτική επανάληψη παίζει έτσι σημαντικό ρόλο στη συνέχιση της διεπίδρασης: ο α' ομιλητής όχι μόνο επιβεβαιώνει τη συνεισφορά του β', αλλά χρησιμοποιεί και τα ίδια του τα λόγια. Αποδέχεται

11. Οι Díaz κ.ά. (1996) εξετάζουν τη συμπλήρωση εκφωνήματος από άλλον ομιλητή σε περιπτώσεις ανακεφαλαίωσης (*formulation*) μιας συλλογικής συζήτησης. Θεωρούν ότι η μεν συμπλήρωση στα δεδομένα τους δηλώνει «συλλογικό ομιλητή», η δε ακολουθία των συνεισφορών περιλαμβάνει συστηματικά ως (υποχρεωτικό) γ' σκέλος την επικύρωση της συμπλήρωσης, πολλές φορές με επανάληψη, όπως ακριβώς και στα δικά μας δεδομένα. Βλ. επίσης Smithson & Díaz 1996.

δηλ. εξ ολοκλήρου την παρέμβαση του β' και την εντάσσει στον δικό του λόγο, τον οποίον και συνεχίζει κατόπιν.

Η διαφορά μεταξύ των τριών περιπτώσεων είναι στη φύση της διατάραξης του λόγου του α' ομιλητή: ανταγωνιστική στην α' περίπτωση, της ετεροδιόρθωσης, συνεργατική στην γ', της συμπλήρωσης του εκφωνήματος. Η διακοπή με συμπλήρωση βρίσκεται στο μέσον της κλίμακας διαβάθμισης της συνεργασιμότητας: είναι μεν ανταγωνιστική, αφού διακόπτει τη συνεισφορά του α' ομιλητή, όχι όμως τελείως, αφού ο ομιλητής συμπληρώνει τα λεγόμενα ακολουθώντας τις ίδιες θεματικές γραμμές και συγχρόνως δεν διεκδικεί τον λόγο¹².

Το συμπέρασμα που μας ενδιαφέρει συνολικά εδώ είναι ότι η επανάληψη χρησιμοποιείται και στις τρεις αυτές περιπτώσεις ως τρόπος επικύρωσης/επιβεβαίωσης είτε στη θέση των απλών ενδεικτών βέβαια, ναι, σωστά, οπωσδήποτε κ.ά. είτε στη θέση κάποιου επιτελεστικού ρήματος του τύπου *συμφωνώ*. Η λειτουργία της είναι πάντα η δημιουργία πιο έντονων συνεκτικών και συμμαχικών δεσμών με τον συνομιλητή μέσω της επαναχρησιμοποίησης των λόγων του.

4) Εκτός γειτνιαστικών ζευγών και ακολουθιών, χωρίς δηλ. προκαθορισμένη δομική θέση, έχουμε επανάληψη για επιβεβαίωση της παρακολούθησης του λόγου του α' ομιλητή. Με άλλα λόγια, η επανάληψη χρησιμοποιείται εδώ ως ενδείκτης λήψης (*back channel response*).

13. A: [...] Με μία εξαίρεση. Καινούργια εξαίρεση. Που είναι στον αθλητισμό.

→ B: Στον αθλητισμό.

A: [Στον αθλητισμό είναι φανερό ότι: - και αυτό χαίρεται κανείς να το δει - είναι είναι το ο μόνος τομέας δράσης [...]]

14. A: [...] Αλλά πρέπει να μου ανοίξουν το κουτί. Καλά. Θα δω [τώρα.

→ B: [Θα δεις.

A: Απάνω δε χτυπάει βέβαια κανένας, ο Λεωνίδας έχει κλειδιά, [...]]

Στην περίπτωση αυτή, ο β' ομιλητής επαναλαμβάνει συνήθως τμήμα του εκφωνήματος του α' ομιλητή με μοναδικό στόχο να δείξει ότι παρακολουθεί, δεν διαφωνεί και δεν θέλει να πάρει τον λόγο, τον οποίο αφήνει να συνεχίσει ο α' ομιλητής. Αν και η δομική θέση των ενδεικτών λήψης δεν είναι ούτε προκαθορισμένη ούτε προβλέψιμη στη φυσική συνομιλία και διεπίδραση, η

12. Για συνεργατικού τύπου διακοπή γενικά, σε διαφορετικό όμως πλαίσιο εξέτασης από το δικό μας, βλ. Makri-Tsilipakou 1994.

ύπαρξή τους μπορούμε να πούμε ότι είναι υποχρεωτική, άρα και αναμενόμενη. Τον απόλυτα επαφικό χαρακτήρα αυτού του τύπου της επικύρωσης μέσω επανάληψης επιβεβαιώνουν α) η έλλειψη διεκδίκησης του λόγου, β) οι συχνές επικαλύψεις με την προηγούμενη ή με την επόμενη, συνεχιζόμενη στην ουσία, συνεισφορά του α' ομιλητή, γ) ο χαμηλός και καθοδικός τόνος εκφοράς και, κυρίως, δ) η δυνατότητα να αντικατασταθεί από εξωγλωσσικά και παραγλωσσικά στοιχεία (π.χ. ένα βλέμμα, ένα νεύμα του κεφαλιού) ή από ένα απλό *ναι*, *μάάλιστα*, *μμμ* (άλλους τύπους ενδεικτών λήψης). Το μήνυμα εδώ είναι: *σε παρακολουθώ, δεν διαφωνώ, συνέχισε*. Η επικύρωση περιορίζεται στο επίπεδο της διεπίδρασης και δεν αφορά απαραίτητα το προτασιακό περιεχόμενο του εκφωνήματος, όπως φαίνεται π.χ. από το παράδειγμα 13, όπου ο β' ομιλητής δεν γνωρίζει ακόμη τίποτε για το τι εννοεί ο α' ¹³.

5) Ένας άλλος τύπος επανάληψης με επικυρωτική λειτουργία, επίσης χωρίς συγκεκριμένη δομική θέση στη διεπίδραση, επιτελείται συχνά με εμφατικό τονισμό, και η λειτουργία που του αναγνωρίζεται είναι η σαφής και καθαρή επιβεβαίωση από τον β' του εκφωνήματος του α', στο επίπεδο του προτασιακού περιεχομένου αυτή τη φορά. Και αυτός ο τύπος επικυρωτικής επανάληψης συνοδεύεται πολλές φορές από ενδείκτες όπως *ναι*, *βέβαια* κ.λπ.

15. A: Βρε παιδιά, άνθρωπος είναι 'κει βαθιά; μιλάμε είναι πολύ βαθιά
(κοιτάζουν όλοι)

B: Φοράει στολή.

→ A: ((αφού κοιτάξει καλά)) Φοράει στολή, ναι.

16. A: [...] A- μ' αυτό να τελειώσουμ' ίσως,

→ B: *Να τελειώ[σουμε]*.

A: [E- ένα έ- (η φ) ως- ως λαός (.) ε δυστυχώς (.) έχομε χάσει (.) τα ανακλαστικά (.) του πρωταθλητισμού - να θέλουμε να 'μαστε πρώτοι [...]]

Στο παράδειγμα 16, η ερμηνεία ότι πρόκειται για καθαρή επιβεβαίωση και όχι για ενδείκτη λήψης, παρόλο που ο α' ομιλητής συνεχίζει τον λόγο του με επικάλυψη της επιβεβαιωτικής επανάληψης, πηγάζει και από τους κοινωνικούς ρόλους των δύο συνομιλητών. Ο α' είναι ο προσκεκλημένος της εκπομπής, ο β' όμως είναι ο «συνεντευκτής», συνεπώς, από θεσμικής πλευράς, ο ρυθμιστής και οργανωτής της συζήτησης. Κανονικά δηλ. αυτός είναι

13. Βλ. και Κακριδή-Φερράρι 1998: 149 κ.εξ.

που πρέπει να αποφασίσει για το πότε θα τελειώσει η συζήτηση¹⁴. Έτσι, δεδομένου ότι συμφωνεί, θεωρεί ότι οφείλει να επιβεβαιώσει και ο ίδιος την απόφαση του προσκεκλημένου, επαναλαμβάνοντας μάλιστα τα λόγια του. Με τον τρόπο αυτό οικειοποιείται ξανά τον ρόλο που για κάποιο λόγο προσπάθησε να του πάρει ο προσκεκλημένος (Nofsinger 1994). Και σ' αυτήν την περίπτωση γενικότερα, η επιλογή της επανάληψης αντί για την απλή χρήση επιβεβαιωτικών μορίων ή επιτελεστικού ρήματος, τα οποία θα σηματοδοτούσαν την ίδια λειτουργία, γίνεται για να τονιστούν τόσο η ίδια η επιβεβαίωση όσο και οι συνεκτικοί δεσμοί μεταξύ συνομιλητών.

Το συνολικό συμπέρασμα που προκύπτει από την επισκόπηση των δομικών θέσεων της επικυρωτικής επανάληψης είναι το εξής: σε όλες τις θέσεις όπου έχουμε επανάληψη θα μπορούσαμε να έχουμε είτε επιβεβαιωτικό μόριο είτε επιτελεστικό ρήμα (την παρουσία των οποίων δεν αποκλείει η χρήση της επανάληψης, όπως είδαμε και στο υλικό μας). Η επανάληψη αποτελεί άρα έναν από τους τρόπους με τους οποίους πραγματώνεται γλωσσικά η επικύρωση. Κατά συνέπεια, η ιδιαιτερότητά της ως εναλλακτικής επιλογής οφείλεται στην ιδιότητά της να επαναχρησιμοποιεί τα ίδια τα λόγια του άλλου και με τον τρόπο αυτό να ενισχύει την κοινωνική αλληλεγγύη που έτσι κι αλλιώς φανερώνει η επικύρωση κάποιου στοιχείου.

3. Κλιμάκωση

Αν χρησιμοποιήσαμε τον όρο *επικύρωση* ή *επιβεβαίωση* ως γενικό χαρακτηρισμό, αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχει διαβάθμιση στο εσωτερικό της κατηγορίας. Οι επαναλήψεις με επικυρωτική λειτουργία κλιμακώνονται συνήθως σε ένα φάσμα αυξανόμενης δέσμευσης του επιβεβαιώνοντος ομιλητή στα δύο κύρια επίπεδα οργάνωσης της συζήτησης, το διεπιδραστικό και το θεματικό.

Επικύρωση στο διεπιδραστικό επίπεδο έχουμε στην περίπτωση των ενδεικτών λήψης, όπου επικυρώνεται κυρίως η *σχέση* μεταξύ των συνομιλητών, μέσω της επανάληψης που δείχνει παρακολούθηση των λεγομένων από πλευράς ακροατή (παραδείγματα 13 και 14). Δεν υπάρχει ουσιαστική δέσμευση ως προς το *περιεχόμενο* των εκφωνημάτων και επομένως η θετική στάση που δηλώνει εδώ η επικύρωση περιορίζεται στην επαφική πλευρά της διεπίδρασης.

Στο θεματικό επίπεδο, οι επικυρωτικές επαναλήψεις εκφράζουν ένα ολόκληρο φάσμα επιστημικής δέσμευσης ως προς τη γεγονοτικότητα του

14. Βλ. Blum-Kulka 1983. Για τον όρο «συνεντευκτής» βλ. Αρχάκη 1999.

προτασιακού περιεχομένου της επανάληψης. Το φάσμα αυτό εκτείνεται σε ένα συνεχές που ξεκινά από την απλή αποδοχή (παράδειγμα 5, 8, 12) και φτάνει έως την εμφατική επιβεβαίωση (παράδειγμα 15). Τυπικά κριτήρια διαχωρισμού των βαθμίδων δεν υπάρχουν, συνεπώς ο καθορισμός τους βασίζεται σε στοιχεία της συγκεκριμένης κάθε φορά περίπτωσης, όπως είναι π.χ. οι ενδείκτες, ο επιτονισμός, οι δυνατότητες παράφρασης κ.ά. (βλ. Stubbs 1983 και Κακριδή-Φερράρι 1998).

Το γεγονός παραμένει ότι η επανάληψη μπορεί να επιλεγεί για να εκφράσει όλες αυτές τις αποχρώσεις, και έτσι επιβεβαιώνεται το ότι η χρήση της έχει σχέση με την ίδια τη διεπίδραση, με την έννοια ότι – σε μετεπικοινωνιακό πάντα επίπεδο – δηλώνει *συνολικά* κάτι ως προς τη σχέση των ομιλητών μεταξύ τους και όχι ως προς το επίπεδο οργάνωσης της συζήτησης ή τον βαθμό συναίνεσης σχετικά με το προτασιακό περιεχόμενο.

4. Συμπεράσματα

Από την ανάλυση των δεδομένων μας προκύπτει ότι επανάληψη εκφωνήματος άλλου ομιλητή με επικυρωτική λειτουργία μπορούμε να έχουμε σε όλες τις θέσεις όπου θα μπορούσαμε να έχουμε είτε απλό επιβεβαιωτικό μόριο είτε επιβεβαιωτικό επιτελεστικό ρήμα. Ο λόγος που επιλέγεται η επανάληψη είναι ότι με τον τρόπο αυτό δηλώνεται *ενεργά* η θετική αποδοχή των λεγόμενων του προηγούμενου ομιλητή, τα οποία έτσι επικυρώνονται τόσο σε ένα πρώτο, γλωσσικό, όσο και σε ένα υπερκείμενο επίπεδο, αυτό της διεπίδρασης, της σχέσης δηλ. των συνομιλητών μεταξύ τους. Το να επικυρώνει κάποιος τα λεγόμενα του άλλου, ως έκφραση γενικότερης συμφωνίας, δείχνει αλληλεγγύη και προσανατολισμό προς συμμετρικές σχέσεις. «Λέγοντας 'πιστεύουμε στο ίδιο πράγμα' εννοείται 'έχουμε εξίσου δίκιο, είμαστε εξίσου σοφοί'» (Tannen & Kakava 1992: 31). Η επαναχρησιμοποίηση των λόγων του άλλου ως ιδιαίτερος τρόπος έκφρασης της συμφωνίας επιτείνει και ενισχύει το κοινωνικό της φορτίο στη συνομιλία.

Έχουμε συνεπώς εδώ μια τοπική διαπραγματευτική πράξη, με την οποία οι ομιλητές υιοθετούν ο ένας την οπτική γωνία του άλλου, εναλλάσσοντας το υποκείμενο της εκφοράς ορισμένων εκφωνημάτων. Η επιλογή της επικυρωτικής επανάληψης, συνδυάζοντας τις ιδιότητες και των δύο επικοινωνιακών φαινομένων που συνενώνει, της επικύρωσης και της επανάληψης, έχει ως αποτέλεσμα τη μεγιστοποίηση των λειτουργιών που καλείται να εξυπηρετήσει στη συνομιλία, πράγμα που δεν συμβαίνει σε άλλες περιπτώσεις επανάληψης. Οι λειτουργίες αυτές, όπως δείξαμε, είναι: α) η δημιουργία συμμαχικών δεσμών προς τον συνομιλητή με τη χρήση των ίδιων του των

λόγων και β) ο οικονομικός τρόπος δημιουργίας μετεπικοινωνιακού (διεπιδραστικού) μηνύματος (σε παρακολουθώ, συμφωνώ, επικυρώνω κ.λπ.), συγχρόνως με τον οικονομικό τρόπο επεξεργασίας αυτού του διεπιδραστικού μηνύματος από τον ακροατή.

Έτσι, τόσο το κοινωνικό νόημα το οποίο παράγεται όσο και ο λεκτικός τρόπος με τον οποίο παράγεται αυτό το νόημα ενισχύουν από κοινού τη συνοχή της διεπίδρασης σε όλα τα επίπεδα. Επιπλέον, δημιουργώντας έναν εξορισμού «πολυφωνικό» ομιλητή, μια «συλλογική φωνή» με άλλα λόγια, συντελούν στην ομαλή, συνεργατική και αλληλέγγυα συνέχισή της, τουλάχιστον στα σημεία όπου επιλέγεται να χρησιμοποιηθεί το μέσο αυτό.

Μαρία Κακριδή-Φερράρι
Πανεπιστήμιο Αθηνών
e-mail: mariafer@phil.uoa.gr

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αρχάκης, Α. 1995: "Παρατηρήσεις στη χρήση της διόρθωσης (*repair*) στη συνομιλική διεπίδραση στην τάξη". *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 15, 674-685.
- Αρχάκης, Α. 1999: "Οι λειτουργίες της παράφρασης σε συνεντεύξεις". Στο Α. Μόξερ (εκδ.), *Ελληνική Γλωσσολογία '97, Πρακτικά του Γ' Διεθνούς Γλωσσολογικού Συνεδρίου για την Ελληνική Γλώσσα*. Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τομέας Γλωσσολογίας, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 684-692.
- Blum-Kulka, S. 1983: "The dynamics of political interviews". *Text* 3, 131-153.
- Díaz, F., Antaki, C. & Collins, A. F. 1996: "Using completion to formulate a statement collectively". *Journal of Pragmatics* 26, 525-542.
- Κακριδή-Φερράρι, Μ. 1998: *Επανάληψη: Η λειτουργία της ως βασικού μηχανισμού στη γλώσσα*. Διδ. διατριβή, Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Labov, W. 1972: *Sociolinguistic Patterns*. Oxford: Blackwell.
- Makri-Tsilipakou, M. 1994: "Interruption revisited: Affiliative vs. disaffiliative intervention". *Journal of Pragmatics* 21, 401-426.
- Nofsinger, R. E. 1994: "Repeating the host: an interactional use of repetition by guests on televised episodes of *Computer Chronicles*". Στο Β. Johnstone (εκδ.), *Repetition in Discourse. Interdisciplinary Perspectives*. *Advances in Discourse Processes* τόμ. XLVII, XLVIII, Norwood, N.J.: Ablex, τόμ. Β', 84-95.

- Παυλίδου, Θ. 1991: "Τα 'δισταχτικά' επιρρήματα". Ανάτυπο από το τεύχος του Τμήματος Φιλολογίας της Επιστημονικής Επετηρίδας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τόμ. Α', 377-410.
- Pomerantz, A. 1984: "Agreeing and disagreeing with assessments: some features of preferred/dispreferred turn shapes". Στο J. M. Atkinson & J. Heritage (εκδ.), *Structures of Social Action – Studies in Conversation Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 57-101.
- Schegloff, E. A., Jefferson, G. & Sacks, H. 1977: "The preference for self-correction in the organization of repair in conversation". *Language* 53, 361-382.
- Smithson, J. & Díaz, F. 1996: "Arguing for a collective voice: Collaborative strategies in problem-oriented conversation". *Text* 16, 251-268.
- Stubbs, M. 1983: *Discourse Analysis. The Sociolinguistic Analysis of Natural Language*. Language in Society 4, Oxford: Blackwell.
- Tannen, D. & Kakava, C. 1992: "Power and solidarity in Modern Greek conversation: disagreeing to agree". *Journal of Modern Greek Studies* 10, 11-33.
- Tsui, A. B. M. 1989: "Beyond the adjacency pair". *Language in Society* 18, 545-564.